

9. Judgment of the Court (Tenth Chamber) of 17 September 2020. European Union Intellectual Property Office v Lionel Andrés Messi Cuccittini and J. M. EV e hijos SRL v European Union Intellectual Property Office. Case C-449/18 P and C-474/18 P. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2020:722. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62018CJ0449> (дата звернення: 19.03.2026).

10. Van Anh Le, Buchalska J. Using a Surname in a Trademark: Has the Messi Case Changed Case-Law? *“Крытыка Права”*, том 14, nr 3/2022, S. 67–84, URL: doi.org/10.7206/kp.2080-1084.541 (дата звернення: 19.03.2026).

11. Trademark Act of 1946 (Lanham Act) : 15 U. S.C. §§ 1051–1141n, amended up to Public Law No. 116–260. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21469> (дата звернення: 19.03.2026).

12. Trademark Manual of Examining Procedure (TMEP). May 2024. United States Patent and Trademark Office. URL: <https://tmepp.uspto.gov/RDMS/TMEP/current#/result/TMEP-1200d1e9735.html> (дата звернення: 19.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-621-1-50>

Пензарєва А. Р.,

*здобувач вищої освіти 4 курсу спеціальності «Право»
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Макарова Т. П.,

*доктор філософії права,
старший викладач кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Роботу присвячено аналізу інституту міжнародної відповідальності держав за порушення норм міжнародного права, визначенню його правової природи, форм відповідальності та механізмів реалізації у сучасних міжнародних відносинах. В умовах глобалізації, зростання кількості міждержавних конфліктів та ускладнення міжнародних відносин питання дотримання норм міжнародного права та відповідальності за їх

порушення набуває особливої актуальності. Порушення міжнародних зобов'язань державами призводить не лише до завдання шкоди окремим державам, а й підриває основи міжнародного правопорядку, принципи суверенної рівності, територіальної цілісності та мирного співіснування держав [1, с. 42–44]. Відсутність централізованого механізму примусу в міжнародному праві зумовлює необхідність детального аналізу правових інструментів міжнародної відповідальності як основного засобу реагування на міжнародно-протиправні діяння.

Актуальність теми обумовлена також тим, що сучасна практика міжнародних відносин демонструє зростання кількості грубих порушень міжнародного права, зокрема актів агресії, незаконної анексії територій, порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини. У таких умовах міжнародна відповідальність держав виступає ключовим елементом механізму забезпечення дії норм міжнародного права та відновлення порушених прав [2, с. 118]. Її ефективність безпосередньо впливає на рівень довіри між державами та авторитет міжнародного права загалом.

Міжнародна відповідальність держав настає у разі вчинення міжнародно-протиправного діяння, яке полягає у порушенні міжнародного зобов'язання, покладеного на державу нормами міжнародного права. Загальні засади цього інституту закріплені у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, розроблених Комісією міжнародного права ООН, які визнаються кодифікацією звичаєвих норм міжнародного права [3, с. 29]. Відповідно до цих положень, для настання відповідальності необхідним є наявність двох елементів: факту порушення міжнародного зобов'язання та віднесення цього діяння до держави як суб'єкта міжнародного права.

Особливістю міжнародної відповідальності є те, що вона має об'єктивний характер і не залежить від наявності вини у класичному внутрішньо-правовому розумінні. Такий підхід пояснюється необхідністю забезпечення стабільності міжнародних відносин і невідворотності відповідальності за порушення міжнародних норм [4, с. 87]. При цьому відповідальність держави може наставати як за дії її органів, так і за бездіяльність у разі невиконання міжнародних зобов'язань.

Форми міжнародної відповідальності держав включають реституцію, компенсацію та сатисфакцію. Реституція полягає у відновленні стану, який існував до вчинення правопорушення, і визнається пріоритетною формою відповідальності у міжнародному праві. Компенсація застосовується у випадках, коли реституція є неможливою або недостатньою, та передбачає відшкодування матеріальної шкоди. Сатисфакція має нематеріальний характер і може виражатися у формі офіційних вибачень, визнання факту порушення або інших заходів морального характеру [5, с. 63–65].

Важливу роль у механізмі реалізації міжнародної відповідальності відіграють міжнародні судові та квазісудові органи, насамперед Міжнародний Суд ООН, який здійснює розгляд міждержавних спорів та формує практику тлумачення норм міжнародного права. Значення судової практики полягає у конкретизації загальних принципів відповідальності та їх адаптації до реальних міжнародних конфліктів [6, с. 141]. Крім того, міжнародні організації застосовують політико-правові заходи впливу, зокрема санкції, які хоча і не є класичною формою міжнародної відповідальності, проте виконують стримувальну та превентивну функцію.

Разом із тим, міжнародна відповідальність держав стикається з низкою проблем, серед яких вибірковість її застосування, політизація міжнародних процесів та складність забезпечення реального виконання рішень міжнародних судів. Ці чинники знижують ефективність відповідальності та породжують дискусії щодо необхідності реформування міжнародно-правових механізмів примусу [2, с. 121].

Зазначені проблеми зумовлені, зокрема, відсутністю універсального та обов'язкового для всіх держав механізму виконання рішень міжнародних судових органів. Міжнародний Суд ООН, незважаючи на його авторитет, не володіє власними інструментами примусового виконання рішень, що призводить до ситуації, коли держава-порушник ігнорує покладені на неї зобов'язання без негайних юридичних наслідків [6, с. 144]. У таких випадках реалізація міжнародної відповідальності значною мірою залежить від політичної волі держав та рівня консолідації міжнародного співтовариства.

Додатковою проблемою є вибірковий характер застосування міжнародної відповідальності, який проявляється у різному підході до оцінки аналогічних міжнародно-протиправних діянь залежно від політичної та економічної ваги держави-порушника. Така практика суперечить принципу суверенної рівності держав і негативно впливає на довіру до міжнародного права як універсального регулятора міжнародних відносин [1, с. 47]. У результаті міжнародна відповідальність у певних випадках набуває рис політичного інструменту, а не суто правового механізму.

Важливою проблемою залишається також співвідношення міжнародної відповідальності держав із міжнародною кримінальною відповідальністю фізичних осіб. Притягнення до відповідальності окремих посадових осіб у межах міжнародного кримінального права не завжди супроводжується належною реалізацією відповідальності держави як суб'єкта міжнародного права, що може створювати ілюзію повного відновлення справедливості без усунення системних порушень [4, с. 91]. Це вказує на необхідність комплексного підходу до реагування на міжнародно-протиправні діяння, який поєднує індивідуальну та державну відповідальність.

У цьому контексті особливого значення набувають колективні механізми міжнародної відповідальності, що реалізуються через міжнародні організації та регіональні об'єднання. Колективні санкції, обмежувальні заходи та спільні дипломатичні дії здатні підвищити ефективність реагування на грубі порушення міжнародного права, проте вони також потребують чіткого правового регулювання з метою недопущення зловживань і порушення прав людини [5, с. 68].

Класичні механізми притягнення держав до відповідальності часто виявляються неефективними через принцип суверенної рівності та право вето в Раді Безпеки ООН. Основна проблема полягає у примусовому виконанні рішень міжнародних судових інстанцій та забезпеченні реальних репарацій для держави-потерпілої. В контексті України це ускладнюється масштабом руйнувань, необхідністю ідентифікації активів агресора та правовим обґрунтуванням їх вилучення для компенсаційних цілей. В умовах збройної агресії проти України реалізація міжнародної відповідальності держави-агресора вимагає нестандартних правових рішень та консолідації зусиль міжнародної спільноти [7]. Необхідно прискорити процес заснування Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, який би доповнив роботу МКС та національних судів, забезпечивши притягнення до відповідальності вищого політичного та військового керівництва держави-агресора. Функціонування Реєстру збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, має стати першим етапом до створення міжнародного компенсаційного фонду. Важливо законодавчо закріпити механізм використання заморожених суверенних активів російської федерації для відшкодування шкоди потерпілим, що відповідає принципу «забруднювач платить» та загальним засадам права. Україні слід удосконалити національне законодавство щодо визнання та виконання рішень міжнародних судових установ, а також спростити процедури верифікації збитків для фізичних та юридичних осіб, щоб вони могли ефективно заявляти свої вимоги в міжнародних інстанціях. Будь-яке врегулювання конфлікту має включати правові механізми, що унеможливають відновлення агресивного потенціалу держави-порушника, включаючи міжнародний контроль за дотриманням зобов'язань у повоєнний період.

Отже, сучасний етап розвитку міжнародного права характеризується пошуком нових форм відповідальності держав в умовах гібридних воєн. Позиція України щодо притягнення російської федерації до повної міжнародно-правової відповідальності має стати прецедентом, який зміцнить систему міжнародної безпеки та забезпечить верховенство права у глобальному масштабі.

З огляду на це, у науковій доктрині все частіше обґрунтовується необхідність подальшого розвитку інституту міжнародної відповідальності держав шляхом посилення ролі міжнародних судових органів, удосконалення процедур контролю за виконанням рішень та

формування єдиних стандартів застосування санкцій. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності міжнародно-правових механізмів примусу та зміцненню принципу верховенства права у міжнародних відносинах.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне право : підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 720 с.
2. Шевченко В. І. Міжнародна відповідальність держав: теорія та практика застосування. Харків : Право, 2021. 256 с.
3. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts / International Law Commission. United Nations, 2001.
4. Буроменський М. В. Міжнародне публічне право : навч. посіб. Київ : Алерта, 2020. 304 с.
5. Shaw M. N. International Law. 9th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 1056 p.
6. ICJ Reports. Jurisprudence of the International Court of Justice on State Responsibility. The Hague, 2018.
7. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика / укл.: Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М., Коротатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков В. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. Київ. ВД «Професіонал», 2024. 480 с.